


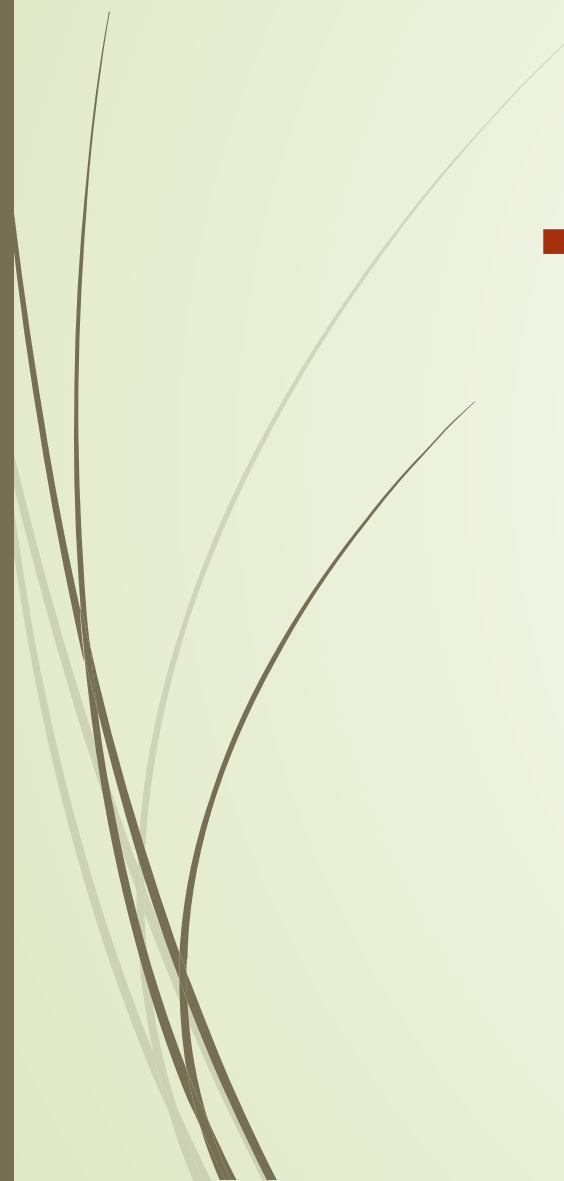
Степанова Алена Владимировна

МБОУ “Мар-Кюельская СОШ” им. И. А. Дорофеева

Мар-Кюель/Сунтарский



Тиэмэтэ: "Саха сирин кыыллара –
биһиги айылҕабыт кэрэтэ"

- 
- 
- Сыала: Оџолору төрөөбүт дойдубут айылџатын баайын, кыылларын уонна көтөрдөрүн кытта билиһиннэри, айылџаны харыстыырга үөрэтии, кинилэргэ тапталы үөскэтии.

Саха сирин кыыллара уонна көтөрдөрө – биһиги айылҕабыт кэрэтэ



Дорооболорун, оџолор!

Бүгүн биһиги Сахабыт сириҥ кэрэ айылҕатыҥ уонна онно олорор дьикти кыылларыҥ-көтөрдөрүҥ кытта билсиэхпит. Тоџо диэтэххэ, кинилэр биһиги дойдубут баайа, кини тутуах сорџото буолаллар.

Эн ханнык кыыллары-көтөрдөрү билэџиний? Ханныктары көрбүккүнүй?



Фото Мария Васильева /ЯСИА/2020

ясиа
ФОТОГРАФИЧЕСКАЯ ИНФОРМАЦИОННАЯ АГЕНТСТВО

Саха сирэ – улахан дойду!

Саха сирэ – Арассыыйа саамай улахан эрэгийиэнэ. Манна наһаа тымныы да буолар, сылаас да сайын кэлэр. Бу улахан сиргэ элбэх араас кыыллар уонна көтөрдөр олороллор.

Саха сирэ Дьоппуон уонна Индия дойдуларын холбообуттааҕар улахан!





Эһэ.

Саха сириҥ тыаларыҥ дьоһуннаах олохтооҕо. Сиэмэх, улахан кыыл. Тугу баҕарар сиир, үксүн балыктыыр, отонноон сиир. Маска ыттар, ууга устар, түргэнник сүүрэр, кылгас кэмнэ кэлин атахтарыгар турар уонна оннук хаамар кыахтаах улахан кыыл. Кылгас кутуруктаах, хойуу түүлээх буолар, үчүгэйдик сытырҕалыыр уонна кулгаабынан истэр. Айылҕаҕа өстөөхтөрө суох. Кыһын арҕахха утуйар.



Тайах.

Тайах – Саха сириг тайбатын улахан кыыла. Уһун атахтаах, улахан муостаах. Тыһыта муоһа суох. Муоһа сыл аайы уларыһар. Тайах мас лабаатын, талабы, оту сиир. Саха сириг ойуурдаах сирдэригэр барытыгар баар, сайын сорох сиригэн туундараба кытта киирэр.



Кырса.

Кырса – тымныы туундараба олорор кыра, сыыдам, сиэмэх кыыл. Кини түүтэ үрүң уонна сылаас буолар. Кутуйахтыыр, көтөр унуоҕун, сыммытын сиир. Хороон хастан уйа оностор, саас 7-8 оҕону төрөтөр .

Бөрө.

Бөрө сизмэх кыыл. Саха сиригэр бөрө икки көрүнгэ үөскүүр: туундара бөрөтө уонна ойуур (тайҕа) бөрөтө. Саха сиригэр территориятыгар барытыгар олохсуйбут. Бөрө истэрэ үчүгэйдик сайдыбыт. Туора тыаһы иһиттэбинэ, утуйа да сыттар, "чөрөс" гына түһэр уонна кэлбит суолун диэки көрөр. Сыты үчүгэйдик ылар. Булдун сытын 3 км ыраахтан ылыан сөп. Хараҕа харалҕан соҕус, ырааҕы, үөһэни кыайан көрбөт, ол оннугар түүн үчүгэйдик көрөр. Олус өйдөөх, элбэх буолан бултуулар.





Куобах.

Саха сиригэр туундараба, хайалар тэллэхтэринэн уонна тайбаба олорор. Харахтара улахаттар, төбөтүн икки өттүгэр олоро сылдыар буолан сиэмэх кыылартан куотан иһэн кэннин эмиэ көрөр. Кутуруга наһаа кылгас. Кыһын мах-манан буолар, кулгаабын эрэ төбөтө хара. Сайын көхсө хонордуну, ойоҕосторо бороннор, өрөбөтө үрүн. Айылбаба сиэмэх кыыларга, көтөрдөргө аһылык буолар. Саха сиригэр бултаныллар көрүнгэ киирэр.



Киис.

Киис эбэтэр **Саарба** тайба күндү түүлээх хамсыыр-харамайа, куница аймаҕа.

Улахан киис атыырын уһуна 40 - 44 см, ыйааһына 1,5 - 2,0 киилэ, тыһыта арыый кыра буолар. Киис тириитэ хойуу, солко курдук килэбэчигэс орто уһун түүлээх. Өгө кумах курдук саһархайтан хараҕа дылы буолар. Көхсө хараҕа, хабарҕатын туһунан сырдык туоһахталаах буолар.

Саха Сирин тыаларыгар Россия бары күндү түүлээбин үс гыммыт бииириттэн элбэбэ бултанар. Киис билигин бары тыаларга, лесотундраҕа кытта баар.





Тиинг.

Тиинг аан дойдуга киэнник тарҕаммыт мастаах сиргэ үөскүүр кыра кыыл. Мас туораабын, оту, тэллэйи, үөнү-көйүүрү сиир. Аһылыгын кыһыннытыгар хаһаанарынан биллэр.






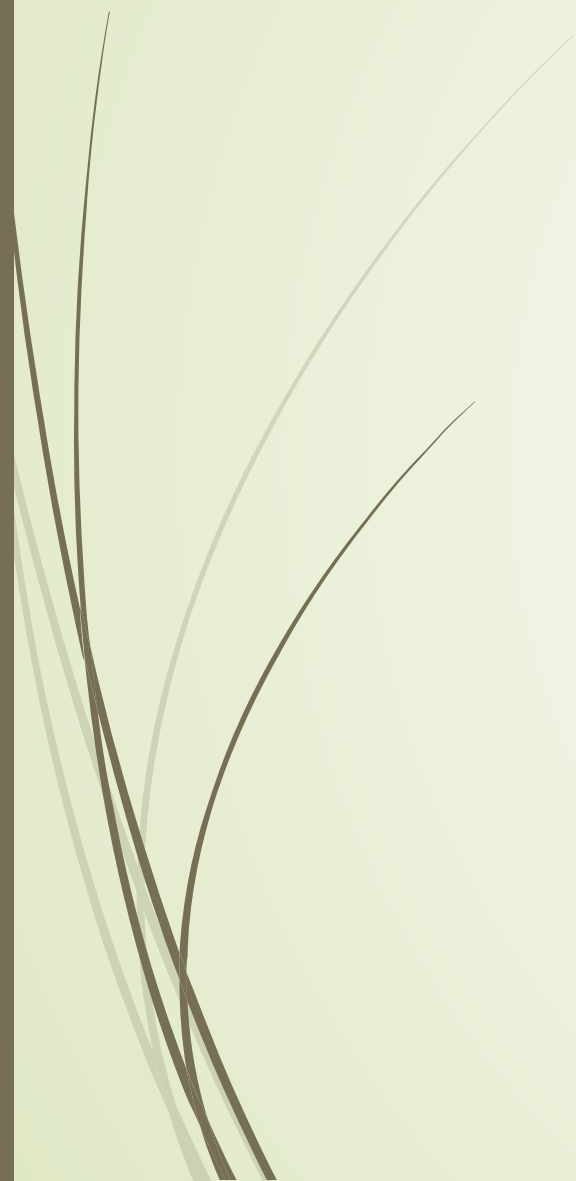
Таабырыннар

«Ойуурга олоробун, саамай күүстээхпин,
кыһын утуйабын диир баар үһү»





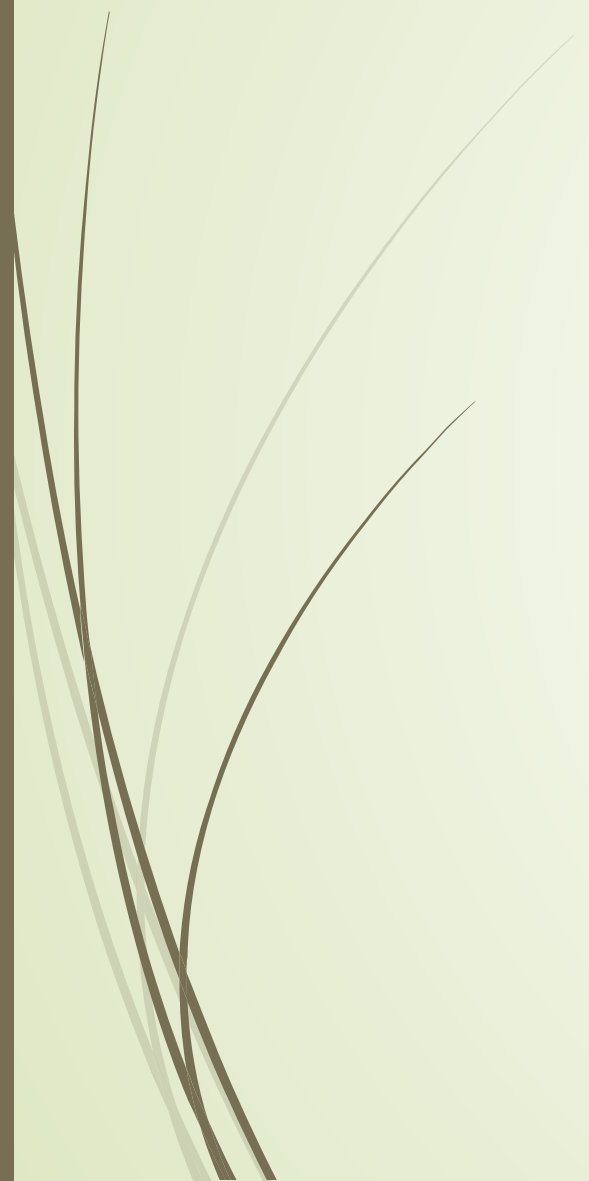
Тииттэн тииккэ ыстанабын,
Тэллэй хатаран хаһаанабын,
Муох таһан оргууй уйабын
Мутук төрдүгэр туттабын.





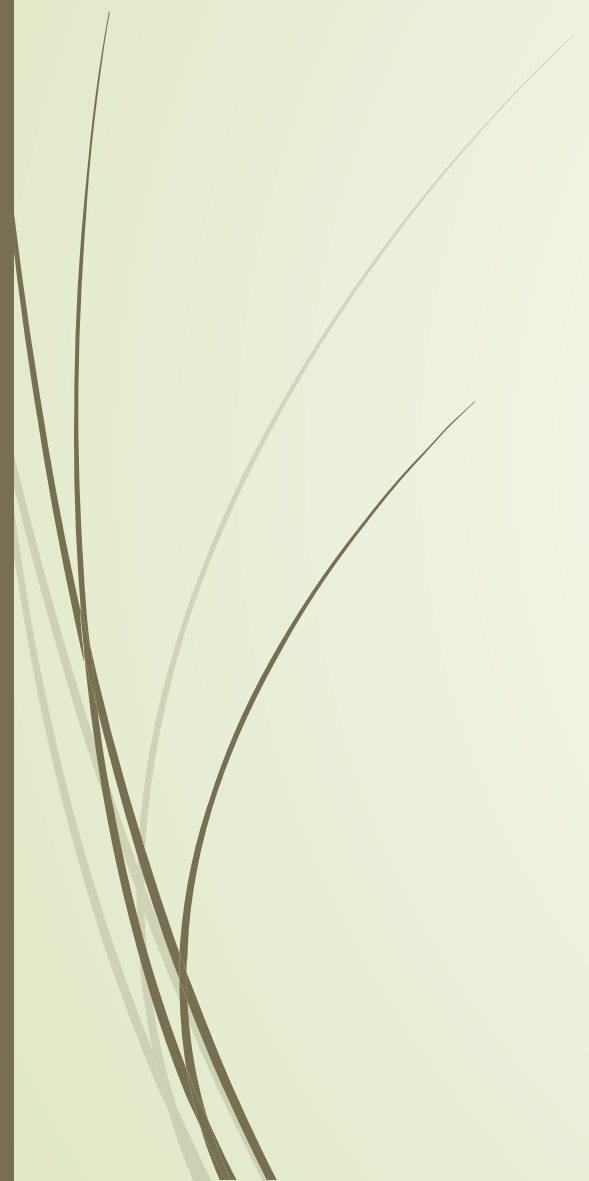
Адаар муоһа

Ыраах тыаҕа туртанныыр
Туман тыына бурҕачыйан
Туундараттан айанныыр.





От - мас аһылыктаах ойуоккалаан оҕонньор
баар үһү.



Айылџаны харыстаан!

Тыаны киртитимэн.

Көтөрдөр уйаларын, оту - маһы алдыатыман.

Уоттан сэрэниң.

Кыыллары, көтөрдөрү үргүппэт буолуоџун.

